

Jörgen Westerståhl

AV NILS STJERNQUIST*

Ett ämne är vad dess företrädare gör det till. Detta kan synas vara ett trivialt påstående och är det förvisso också. Men inte desto mindre blir man slagen av riktigheten i påståendet, när Jörgen Westerståhl nu lämnat den professur han innehaft i 30 år vid Göteborgs universitet och samtidigt också ordförandeskapet i Statsvetenskapliga förbundet. Han har i mycket hög grad präglat svensk statsvetenskap ända sedan 50-talets början.

Mellankrigstidens statskunskapsprofessorer var alla fyra, var och en på sitt sätt, högt begåvade och lysande företrädare för ämnet. De satt var och en i sin stad, Axel Brusewitz i Uppsala, Fredrik Lagerroth i Lund, Georg Andréén i Göteborg och Herbert Tingsten i Stockholm och föreläste och ledde seminarier på gammalt manér. De forskade och tenerade hemma, när de inte medverkade i pressen eller i politiken. Georg Andréén var länge riksdagsledamot och mot slutet av samlingsregeringens tid ecklesiastikminister, och Herbert Tingsten blev, något som alltjämt torde vara allmänt bekant, efter krigets slut chefredaktör för Dagens Nyheter.

De fyra mellankrigstidsprofessorerna utgjorde inget gäng. De var utpräglade individualister och svarade väl mot den gamla definitionen på en professor som ein Mann anderer Meinung. Om något samarbete var det inte tal. Tvärtom, det var konkurrens och i ett fall konflikt, grundad på olika uppfattningar om 1809 års regeringsforms ursprung och karaktär.

Brusewitz, Lagerroth, Andréén och Tingsten var alla födda på 80-talet eller 90-talet. När de efter hand lämnade scenen, tillträdde en ny och yngre generation. Förutom Jörgen Westerståhl var det Carl Arvid Hessler i Uppsala, Gunnar Heckscher och Elis Håstad i Stockholm samt i Lund den som skriver dessa rader. Heckscher och Håstad absor-

* Anförande vid Statsvetenskapliga förbundets årsmöte i Göteborg den 2 juni 1982, då Jörgen Westerståhl lämnade ordförandeskapet i förbundet.

berades snart helt av politiken och därefter av diplomatin respektive landshövdingestolen i Uppsala. Kvar stod de tre övriga som tillsammans bildade den s k trojkan som för lång tid framöver styrde och ställde med, för att inte säga dirigerade svensk statsvetenskap. Under 60- och 70-talen tillkom en rad nya tjänster och därmed också nytt folk i rullorna. Trojkans makt dämpades efterhand och när nu Jörgen Westerståhl också lämnat in, har trojkan definitivt avförts från arenan.

Med universitetens våldsamma expansion efter det andra världskrigets slut och inte minst statsvetenskapens attraktionsförmåga och växtvärk stod det snabbt klart för oss att det inte gick att fortsätta på det gamla sättet och i de gamla hjulspåren. Det behövdes institutionslokaler med goda biblioteksresurser och annan utrustning. Och det behövdes framför allt ett samarbete mellan ämnesföreträdarna och institutionerna. Vi svarade upp mot behoven, och jag vågar påstå att knappast något annat samhällsvetenskapligt ämne har under de senaste 30 åren haft ett så omfattande samarbete och så goda interna relationer.

Jag vågar därutöver påstå att förtjänsten härav framför allt tillkommer Jörgen Westerståhl. Han var för det första den store samarbetsingenjören. Han kom gärna på besök till systerinstitutionerna, höll föredrag och seminarier, diskuterade utvecklingslinjer och projekt och spred alltid trevlig stämning. Studieplaner, organisationsplaner, kursuppläggningar, allt samordnades i bästa samförstånd. Vi reagerade vid 60-tales början mot att ämnet var alltför faktacentrerat. Rodret lades om mot mer metodik och teori. (Kanske har pendeln svängt för mycket.) Kronan på verket är det gemensamma metodikinternat som hålles årligen i samband med Statsvetenskapliga förbundets årsmöte.

Jörgen Westerståhl har för andra varit den store forskningsdirektören. Det började inom författningsutredningen, där Westerståhl var huvudsek-

reterare. Som sådan såg han till att en mängd författningsproblem fick en vetenskaplig analys. Här skall blott nämnas de viktigaste bidragen: Gustaf Lindencronas kartläggning av regeringsarbetet, Carl-Gunnar Jansons analys av majoritetsvalen, Lars Skölds undersökning av kandidatnomineringen vid andrakammarvalen, Bo Särilviks bevakning av opinionsbildningen vid 1957 års folkomröstning och Lars Foyers översikt av formerna för kontakt och samverkan mellan staten och organisationerna. Vetenskapligheten var över huvud författningsutredningens signatur, och Jörgen Westerståhl fick rentav utredningens ordförande, Rickard Sandler, att utföra en omfattande analys av majoritetsvals-systemet, kombinerad med ett omfattande räknearbete, där Sändlers matematiska begåvning var en verklig tillgång. Författningsutredningens motiv till förslaget till ny regeringsform var så upplagda att de under en följd av år kunde användas som lärobok i ämnet.

På Jörgen Westerståhls initiativ tillkom kommunalforskningsgruppen (KFG). En förutsättning var riksbanksfondens tillkomst. Fonden gav de ekonomiska möjligheterna att igångsätta breda forskningsprojekt. För egen del var jag närmast benägen att låta svensk statsförvaltning bli objektet. Men jag böjde mig för Jörgen Westerståhls argumentering. Det gällde att inte missa tillfället, när ännu de "många" kommunerna fanns kvar. En annan förutsättning var att samtliga fem statsvetenskapliga institutioner medverkade. Var och en av dem kunde täcka sitt omland vid fältstudierna. Det var en gigantisk satsning. På det hela taget fördes skutan med Jörgen Westerståhl som kapten i hamn i gott skick. Resultatet kan mätas i antalet avhandlingar: sammanlagt 31 licentiatavhandlingar och 9 doktorsavhandlingar. Projektet fungerade som en stor utbildningsanstalt och många personer som nu är verksamma på betydande poster inom forskning, politik och förvaltning fick där sin grundläggande träning. Men resultatet var framför allt den goda och djupa kunskap vi fick av vad storlek och tätortsgrad m fl faktorer betyder för det kommunala och politiska livet och levernet. En analys härav borde ha gjorts innan kommunblocksreformen beslöts.

Att leda en så stor forskargrupp som KFG var krävande. Ett nödvändigt instrument var de talrika internatveckorna inom och utom landet. De senare – både Mallorca, Teneriffa och Tunis hedrades som förlägningsland – var nog de effektivare och därtill för riksbanksfonden de billigaste. Biljettkostnaden ersattes nämligen blott till Mal-

mö, något som vi Lundabor nogsamnt observerade.

Jörgen Westerståhl fick tillfälle att – för att avslutningsvis nämna ytterligare ett större projekt med honom som huvudman – att inom kommunaldemokratiska kommittén och med särskilt anslag från kommundepartementet fortsätta analysen av kommunalpolitiken. Även de resultat som här presenterats har varit av stort allmänt intresse.

För det tredje har Jörgen Westerståhl varit något av en "renhållningsdirektör" och har såtillvida gått i sin lärares, Herbert Tingstens, fotspår. Intresset för massmedia, inte minst politisk press, har från början varit stort. Objektivitet är något som kan mätas, har han hävdad med kraft, och uppdragen har varit många. För att nämna ett par exempel: FN-aktionen i Katanga i svensk press och Vietnam i Sveriges Radio.

Jörgen Westerståhl har för det fjärde varit allmänt politiskt intresserad och har varit väl medveten om sin politiska hemorts rätt. Några politiska uppdrag har han inte velat åtaga sig. Det hindrar inte att han spelat en politisk roll, dels genom artiklar i pressen men framför allt som huvudsekreterare i författningsutredningen. Han var samtidigt även ledamot av utredningen. Det brukar han sällan omtala men när det nämns, kommenterar han det något urskuldande med att han blev det för att Sandler skulle få två röster. Det är riktigt att Westerståhl alltid röstade på samma sätt som Sandler men man kan med samma fog påstå att Sandler alltid röstade på samma sätt som Westerståhl. En viktig insats gjorde Jörgen Westerståhl i varje fall och det var när han i samarbete med Ossian Sehlsted och Olle Dahlén fick en majoritet (s + fp) för ett förslag till vals-system, som var något mera gynnsamt för de större partierna. Jörgen Westerståhl brukar med ett visst darr på rösten uttala sin förvåning över att förslaget inte genomfördes. För närmare detaljer hänvisas till det föredrag som han höll vid det av statens råd för samhällsforskning 1975 anordnade symposiet om den nya grundlagen och som publicerats i Statsvetenskaplig tidskrift 1976.

För det femte och givetvis och framför allt har Jörgen Westerståhl varit den framstående forskaren och det på åtskilliga områden: valforskning, pressforskning, kommunalforskning osv. Men då denna hans verksamhet inte avslutats utan, tvärtom, nu kan förväntas skjuta förnyad fart, avstår jag här från egentliga kommentarer.

Jörgen Westerståhl började sin vetenskapliga bana, som jag redan framhållit, i det "gamla samhället". Boktryckarkonsten var visserligen uppfunnen, likaså fanns skrivmaskinen och stencilapparat. Metoderna hämtades än från filosofien, än från historievetenskapen och än från juridiken. Som docent tjänstgjorde han som sekreterare i socialvetenskapliga forskningskommittén, den kommitté som efter krigets slut lade grunden till upprustningen av samhällsvetenskaperna. Han förvånade sig över den ringa "aptit" på fler tjäns-

ter och ökade resurser, som vissa av de dåvarande samhällsvetarna visade. Upprustningen var en lyckad insats och innebar början till en kraftig expansion. Nu, vid 1980-talets början, är situationen en helt annan än för 30 år sedan. Teori- och metodmedvetenheten är genomgående och tekniken, inte minst datatekniken, har gett oss en ökad potential. Grundläggningstiden inom svensk statskunskap är över. Den bär i hög grad Jörgen Westerståhls signum.